

Het cynisme zit niet zozeer in onze kunst, het zit in de manier waarop we over kunst praten

Is kunst geen middel om weerstand te bieden aan de werkelijkheid?

Vervolg van blz. 12

Want wat me onlangs opviel, beste heer Andersen, is dat nu ook de bevorderaars, de promotors van kunst, zij die tussen ons en onze consument staan, onze retoriek overnemen. Niet zo lang geleden zat ik in een symposium voor een zaal vol leesbevorderaars. Iemand stelde de retorische vraag: „Waarom vinden wij het eigenlijk belangrijk dat mensen lezen?” Ik gooide mijn antwoord eruit, ik kon het niet laten: „Omdat jullie willen vormen! Omdat jullie het empathisch vermogen van lezers willen oprekken en zo veerkrachtiger mensen willen maken!” Nooit kreeg ik meewariger blikken. Nooit had ik zo het gevoel iets volledig fouts gezegd te hebben.

Maar als ze daar enkel zaten omwille van hun eigen liefde voor de literatuur, dan zouden ze zich niet in die veel te warme, neoverlichte zaal van die assemblee van leesbevorderaars hebben bevonden, maar dan hadden ze thuis in een zachte stoel bij een schemerlamp zitten lezen. Maar blijkbaar voldoet het in je eentje genieten van dat wonderlijke stoombad dat literatuur is hun niet. Ze moeten het doorvertellen, ze hebben een soort zendingsdrang om anderen te overtuigen hetzelfde te doen. Doen ze het om aan anderen hetzelfde genot te verschaffen? Een upgrade te bieden aan het leven van niet-ingewijden? Waarom daar dan hele plannen, banen, studies, symposia aan wijden? Dan kun je toch net zo goed een beleid voeren om in elk huishouden een jacuzzi te installeren, dat verschaft ook genot.

Zelfrelativering is een delicate oefening. Je maakt jezelf kleiner dan je bent uit bescheidenheid. Stiekem hoop je dat anderen je zullen tegenspreken en het voor je op zullen nemen, maar evengoed gebeurt het omgekeerde: de anderen relativeren mee, en dan ben je ver van huis. Want wat als straks de subsidiërende broodheren weer moeten worden benaderd? Dan slooft men zich zoals vanouds uit in het beklemtonen van de sociale en educatieve waarde van kunst.

We moesten strategischer zijn, wij kunstenaars evengoed als de cultuurbevorderaars. Gedaan met elkaar wijs te maken dat de kunst geen antwoord biedt. We kunnen het hebben over ons buigzaam gelijk, over de veelheid van antwoorden. En we moeten stelliger worden. Als ons discours blijft bestaan uit wat we allemaal niet doen, niet kunnen, niet willen, dan zal er heel andere retoriek ontstaan die ons legitimeert, of we eraan meewerken of niet. De legitimering zal teruggaan naar de essentie van wat de wereld doet draaien: het goederenverkeer. Men zal ons „nut” uitdrukken in verkoopcijfers, oplages, herdrukken, prijzen, fans, populariteit.

Er zijn nog andere oplossingen voorgesteld om de zelfrelativering van de kunst op te heffen. Het is vandaag modieus weer op te roepen tot meer emotie. Het cynisme zou

de bovenhand krijgen, en we zouden terug moeten naar de ware gevoelens. Ik denk dat dit een vals spoor is. Het cynisme zit niet zozeer in onze kunst, het zit in de manier waarop we over onze kunst praten. Verhalende kunst doet altijd een beroep op het inlevingsvermogen, hoe cynisch een kunstvoorwerp zich ook voordoet. Inleving veronderstelt verbeelding. Lezen, theater bekijken, een film volgen, is de grilligheid ondergaan van een denken dat je niet kunt sturen. Het is een vorm van zelfverlies, het vrijwillige betreden van een terra incognita. Het heeft geen behoefte aan relative-ring.

We hebben ons een aantal termen laten afpakken. „Nut” is er een van. Kant stelde dat kunst belangeloos was, en zonder aanwijsbaar doel. Maar heeft hij ooit getwijfeld aan het nut? Kunst helpt om de werkelijkheid te begrijpen. Als ze dat doet, is kunst dan geen middel om weerstand te bieden tegen de werkelijkheid? Is dat niet bijzonder nuttig? Laten we een kunstwerk voortaan een werk van openbaar nut noemen.

Zelfs de term „boodschap” zou ik graag willen terugvorderen. Een tijdlang kon je ons, kunstenaars, regelmatig horen zeggen dat „boodschappen iets zijn voor de supermarkt”, maar dat grapje konden we natuurlijk niet blijven herhalen. Verhalende kunst gonst van de boodschappen, alleen zijn het geen Blijde of Goede. Ze lijken meer op die uit het heeal: nogal gecodeerd en niet makkelijk ontcijferbaar, zoals in *Star Trek* (Star Trek, beste heer Andersen, is een concept uit de tijd dat de mensen nog geloofden dat er buitenaardse wezens nodig zouden zijn om de mensheid te vernietigen).

Want we moeten niet vergeten, het is alleen de cultuur met „grote c” die aan die verregaande zelfrelativering doet. De amusementscultuur, daarentegen, maakt kritiekloos gebruik van de woorden die wij niet meer durven te bezigen. Daar is het „nut” een markeconomisch gegeven, en wordt de cultuur gelegitimeerd met het aantal consumenten dat deelneemt. Daar is de boodschap het vrij onambitieuze goede gevoel dat je aan je culturele ervaring moet overhouden. Zelfrelativering heerst er evengoed, maar daar gaat het dan over „pretentieloos te werk gaan”, en „niet-elitair zijn”.

Als wij verhalende kunstenaars nu eens wat helderder communiceerden, en niet bleven hangen in de oneliners die we gewoon zijn, dan ondersteunden we de cultuurbevorderaars misschien in plaats van ze tegen te werken. Dan reduceert de kunst zich niet langer tot een schaduw, maar maakt ze duidelijk van vlees en bloed te zijn, een driedimensionale verschijning met ballen aan haar lijf. Als we nu voortaan eens durfden toe te geven dat wat we naar buiten brengen te maken heeft met aftasten, ondermijnen,

suggereren, experimenteren, doorbreken, bezweren, en er dus best elementen ter leering of ter vorming in zitten, dan hoefden onze intermediairs zich niet langer zo uit te sloven om aan de broodheren en subsidiënten duidelijk te maken dat hun geld nuttig is besteed.

En dan kan ik weer geloven dat het goed gaat met ons Vlaamse literatuuronderwijs als ik in mijn mailbox voor de zoveelste keer een bericht vind van een scholier die vraagt: „Wat is eigenlijk uw boodschap aan de jongeren?”

Want dat is uiteindelijk wat ik u wou vragen na mijn middag in de tuin in de zon, beste heer Andersen, was dit zo’n beetje uw boodschap in dat verhaal van de schrijver en zijn schaduw? Of zit ik er helemaal naast, en had u het over iets totaal anders? Krijg ik straks een brief waarin u ontkent dat u met dit verhaal ook maar iets hebt willen zeggen? Ik wacht met blijheid en ongeduld op uw antwoord.

Met hoogachting,
en vriendelijke groeten,
dank ik u...

Anne Provoost zal deze brief aan Hans Christian Andersen morgenavond voorlezen bij de opening van de tentoonstelling *Ik lijk alleen maar dood. Andersen anders bekeken*. Deze expositie, een initiatief van NCJ/ Villa Kakelbont,

Sint-Lucas Antwerpen, de Antwerpse Stadsbibliotheek en het Zilvermuseum Sterckshof, bestaat uit drie delen. Een eerste onderdeel bestaat uit een verzameling historische edities van Andersen uit de collectie van de Stadsbibliotheek Antwerpen. Daarnaast is er ook werk te zien van de studenten Illustratieve Vormgeving van de Antwerpse kunsthogeschool Sint-Lucas, die zich lieten inspireren door het oeuvre van de Deense sprookjesschrijver. Een derde luik bestaat uit een internationaal rondreizende tentoonstelling, die een beeld geeft van het leven en werk van de auteur.

Opening: 1 juli, 20 u. Expo: van 2 juli tot 4 september, Zilvermuseum Sterckshof Provincie Antwerpen, Hooftvunderlei 160, 2100 Antwerpen/Deurne, 10 tot 17.30 u (maandag gesloten), 03-360.52.52, www.sterckshof.be en www.villakakelbont.be

[MEDEWERKERS DSL] WWW.STANDAARD.BE

Wim D'Haveloose recenseert Engelstalige literatuur en is toneelvertaler – Alexandra de Vos is recensente – Filip Huysegems is redacteur van *De Standaard der Letteren* – Herman Jacobs is literair journalist – Michel Kempeneers is striprecensent – Kathy Mathys is recensente – Anne Provoost is schrijfster – Marc Reynebeau is journalist van *De Standaard* – Henk Tack is journalist van *De Standaard Online* – Veerle Vanden Bosch is redacteur van *De Standaard der Letteren* – Rein Verhoeven is journaliste van *De Standaard*.

★★★★ zwak - ★★★ goed - ★★★★★ zeer goed - ★★★★★ uitstekend